

Tetiana KUSHNIR

Київ

THE FORMATION OF STUDENTS' GRAMMATICAL COMPETENCE IN THE 9TH FORMS DURING THE LEARNING OF ASYNDETTIC COMPLEX SENTENCE

In the article it is shown the problem of formation of students' grammatical competence in the 9th forms during the learning of the asyndetic complex sentence. It is presented the scientists' views on the concept of students' «grammatical competence». It is proved that grammatical competence is an integral component of communicative competence, speaker's ability to build effective speech behavior that meets social interaction. It is presented the examples of multi-level exercises on the development students' grammatical competence during studying the theme «Asyndetic complex sentence».

Key words: linguodidactics; competence approach; grammatical competence; asyndetic complex sentence.

Татьяна КУШНИР

г. Киев

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В УЧЕНИКОВ 9-х КЛАССОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ БЕССОЮЗНОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ

В статье освещается проблема формирования грамматической компетентности у учащихся 9-х классов при изучении бессоюзного сложного предложения. Представлены взгляды ученых относительно понятия «грамматической компетентности» учеников. Доказано, что грамматическая компетентность – это неотъемлемая составляющая коммуникативной компетентности, умение говорящего строить эффективное речевое поведение, которое соответствует нормам социального взаимодействия. Представлены образцы разноуровневых упражнений на формирование грамматической компетентности при изучении темы «Бессоюзное сложное предложение».

Ключевые слова: лингводидактика; компетентностный подход; грамматическая компетентность; бессоюзное сложное предложение.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016

УДК 371.315

Ольга МХИТАРЯН, Тетяна ГОЛОВІНА

м. Миколаїв

Olga-mhitaryan@yandex.ru

golovina_inna@rambler.ru

ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІКТ

У статті обґрунтовано методичні аспекти формування теоретико-літературної компетенції учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Уточнено категоріальний апарат проблеми, з'ясовано закономірності пізнавальної діяльності учнів під час вивчення відомостей із теорії літератури та встановлено засоби ІКТ для підвищення ефективності цієї роботи. Визначено основні фактори оптимальної взаємодії традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання в ході засвоєння підлітками теоретико-літературних понять.

Ключові слова: теоретико-літературна компетенція, засоби інформаційно-комунікаційних технологій, учні підліткового віку, фактори ефективного навчання літератури.

Сучасний розвиток суспільства зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, розроблення технологій розвитку й саморозвитку конкурентоспроможної особистості, яка прагне до творчого перетворення себе та світу. Проблема формування компетентного учня-читача набуває особливого значення в умовах запровадження в освітню галузь засобів інноваційних ін-

формаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що є пріоритетним напрямком освіти відповідно до Державної національної доктрини розвитку освіти України в ХХІ столітті. Оскільки нині ІКТ не лише фіксують й архівують знання, а стають формою свідомості, сприяючи якісному забезпеченню мотивації, форм, методів і засобів пізнання художнього твору, дослідження специфіки застосування

інноваційних інформаційних технологій у процесі навчання літератури вкрай необхідне.

Водночас актуальність проблеми зумовлена низкою суперечностей між потенційними можливостями мультимедійних технологій як засобу полімодального й багатоканального сприймання теорії літератури та невизначеністю технології використання засобів ІКТ на уроках літератури в основній школі, де закладається підґрунтя літературної навченості, а також недостатньою розробленістю комп'ютерно-зорієнтованих аспектів вивчення художнього твору з урахуванням специфіки сприймання теоретичних понять в системі компетентнісного навчання літератури.

Дидактичні аспекти проблеми компетентнісно спрямованої навчальної діяльності з використання засобів ІКТ висвітлено в працях як зарубіжних (О. Едвардс, Г. Лаврентьєв, Н. Лаврентьєва, С. Пейперт, О. Шилова), так і вітчизняних учених (Р. Гуревич, Ю. Жук, М. Кадемія, Є. Полат), якими з'ясовано провідні принципи, форми й методичні прийоми організації навчальної взаємодії на основі ІКТ.

Психологічні засади використання ІКТ, окреслені О. Тихомировим, О. Машбіц, В. Рубцовим, полягають у тому, що інформаційні технології розглядаються не лише як засіб обробки інформації, а й як засіб впливу на психіку людини: комп'ютеризація в загальному соціальному розумінні має підвищити продуктивність праці людини, збагатити її творчий зміст, сприяти всебічному розвитку особистості. Розв'язанню проблеми сприяють установлені фахівцями (Л. Долинська, З. Огороднійчук, О. Скрипченко та ін.) вікові психологічні й психологічні фактори навчання учнів підліткового віку.

Специфіку формування предметної літературної компетентності учнів окреслено О. Ісаєвою, Л. Мірошниченко, С. Паламар, А. Ситченком, А. Фасолею, Л. Фурсовою, В. Шуляром, Т. Яценко. Ідеться про необхідність уточнення категоріального апарату проблеми, структуру поняття та методичні умови його реалізації. Проблеми вивчення елементів теорії літератури на уроках української літератури перебували у сфері наукових інтересів О. Бандури, В. Павленко,

Є. Пасічника, А. Ситченка, Б. Степанишина, Г. Токмань, якими визначено етапи формування теоретико-літературних понять і ступені їх систематизації, а також ефективні форми, методи й засоби засвоєння понять та закономірностей літературного процесу.

Методичні основи використання засобів ІКТ в процесі літературної освіти визначено в дослідженнях про: застосування мультимедіа в навчанні літератури (О. Авраменко); вивчення художніх творів із використанням відеофрагментів (Т. Бабійчук); комп'ютерні (В. Оліфіренко) та інтермедійні (В. Різун) технології на уроках літератури; особливості медіанавчання в ході інтерсуб'єктного вивчення літератури (В. Уліщенко); формування предметної літературної компетентності старшокласників засобами ІКТ (Л. Назаренко).

Однак досі немає системного дослідження педагогічних умов і шляхів формування теоретико-літературної компетенції учнів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що призводить до читацьких труднощів школярів та позбавляє вчителя конкретних методичних рекомендацій щодо специфіки цієї роботи.

Метою статті є визначення провідних факторів проектування оптимальних моделей доцільного поєднання традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання для ефективного формування теоретико-літературної компетенції підлітків.

Розв'язання проблеми дослідження потребує встановлення чіткості його категоріального апарату, оскільки серед науковців немає однастайності щодо тлумачення понять «компетенція» і «компетентність», «засоби інформаційно-комунікаційних технологій». Так, літературна компетенція трактується Л. Фурсовою як результат навчальної діяльності, що базується на сумі знань, отриманих у процесі літературної освіти і виявляється у вміннях, необхідних для власного життя [10, 14]. Як визначену вимогу, соціальну норму до загальноосвітньої підготовки учня пояснює дефініцію Т. Яценко [12, 8]. Натомість компетентність більшість учених (О. Ісаєва, А. Фасоля, Т. Яценко) визначають як набуту в процесі навчання інтегровану

здатність учня, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які цілісно реалізуються в процесі практики. Оскільки в структурі читацької компетенції виділяють три складники: когнітивний (наявність знань), операційний (сформованість способів діяльності, володіння певними вміннями) та аксіологічний (засвоєння цінностей, емоційно-цінністі орієнтації) [12, 11], вважаємо доречною позицію А. Хуторського, який компетенцією називає сукупність взаємопов'язаних рис особистості учня (знань, умінь, навичок, способів діяльності), а компетентністю – володіння певною компетенцією, зокрема й особистісне ставлення до неї й предмета діяльності [11].

Головною умовою ефективності компетентнісного підходу в шкільній літературній освіті є використання таких методичних засобів, що передбачають позицію учня як активного співтворця та учасника уроку. Цю умову можна реалізувати за допомогою впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Означене поняття «...охоплює всі форми навчання та викладання, що відбуваються за електронної підтримки, є процедурними по своїй суті та спрямовані на формування знань із врахуванням індивідуального досвіду, практики і досвід того, хто вчиться [2, 365]. Інформаційно-комунікаційні технології навчання – це сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів забезпечення ефективного процесу навчання [4, 27]. Проте поняття «ІКТ» також не є однозначним. Наприклад, на думку одних науковців, ІКТ є конкретним способом роботи з інформацією: це і сукупність знань про способи та засоби роботи з інформаційними ресурсами, і спосіб та засоби збору, оброблення та передавання інформації для набуття нових відомостей про об'єкт, що вивчається (І. Захарова). Інші вчені визначають «ІКТ у навчанні» як педагогічну технологію, що спрямована на підвищення результативності навчання за умов використання інформативного продукту педагогічного призначення в навчально-виховному процесі (Т. Тихонова). Зважаючи на провідні ознаки коментованого поняття, ІКТ у професійній

діяльності педагога визначаємо як процес створення інформаційного продукту педагогічного призначення за допомогою програмних і комп'ютерних засобів.

Використання засобів ІКТ на уроках літератури, як підкреслює Л. Назаренко, уможливує більшою мірою розвиток таких предметних компетенцій: а) літературної (володіння знаннями з літературної критики, історії й теорії літератури, осмислення художніх явищ на тлі епохи, відомостей про життєвий і творчий шлях письменників, проведення аналогій з історичними подіями, емоційними почуваннями, фактами мистецької культури, розуміння жанрово-родової специфіки художніх творів); б) проектно-технологічної, а також ключових: а) інформаційно-комунікаційної (використання засобів ІКТ, джерел Інтернету), б) соціальної (формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів); в) мотиваційної (розвиток творчих здібностей, здатності до навчання); г) функціональної (вміння оперувати набутими знаннями, навичками) [5, 55–56]. Це означає, що теоретико-літературна компетенція учнів є видом предметної літературної компетенції, формування якої засобами ІКТ передбачає посилену увагу словесника до вдосконалення їхньої ключової інформаційно-комунікаційної компетенції.

В основній школі вивчаються переважно поняття, пов'язані зі структурою художнього твору (тема, ідея, жанр, композиція тощо), у засвоєнні яких актуалізується окреслений О. Бандурою триетапний шлях пізнання теоретичного поняття: а) нагромадження відповідних спостережень над певними літературними явищами й фактами під час вивчення художніх творів і оглядів розвитку словесного мистецтва; б) пояснення поняття, формулювання визначення; в) збагачення засвоєного поняття новими ознаками й вироблення в учнів умінь користуватися цими знаннями практично [1]. Для реалізації цих вимог традиційна методика предмета [6; 7] пропонує арсенал методичних засобів, серед яких найважливішими слід указати такі: самостійна робота учнів на основі виконання теоретико-літературних вправ (завдання відшукати в тесті твору певні художні засоби й пояснити

їх роль в реалізації творчого задуму митця; завдання, що вимагають зіставлення літературних явищ, виділення спільного й відмінного (індивідуального) у цих явищах, теоретичних доведень, обґрунтувань; різноманітні види роботи, спрямовані на розвиток творчого мислення, уяви (скласти вірш на запропоновану тему й визначити його розмір)); практична реалізація теоретичних знань у письмових творах учнів; літературні ігри: (ребуси, лото, чайнворди, кросворди, криптограми, літературне доміно, аукціони тощо); інтелектуальні змагання (вікторини, «Поле чудес», «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг»); здійснення міжпредметних зв'язків.

Формування теоретико-літературної компетенції учнів засобами ІКТ передбачає, такі види робіт: а) підготувати інсценізацію уривку з твору, розіграти його, зняти на відео, підготувати коментар щодо побаченого й прочитаного; б) написати подібний твір, продовження літературного тексту, анотацію, відгук, електронний лист герою або автору й розмістити їх у мережі; в) створити обкладинку до твору, проілюструвати фрагменти, які сподобалися, використовуючи засоби ІКТ; г) дібрати додаткову інформацію, створити електронну базу з вивчення життєвого й творчого шляху письменників; г) здійснити аналіз художнього твору, результати подати у вигляді оригінального електронного продукту: кросворд, вікторина, клоуз-тест, логічний ланцюжок тощо, зібрані в портфоліо [5, 85].

Молодші та старші підлітки вирізняються з-поміж інших вікових груп високою комунікативною активністю, емоційністю, категоричністю суджень, що поєднується з неприхованим інтересом до «Іншого» (за В. Уліщенко). Тому в процесі формування теоретико-літературної компетенції учнів засобами ІКТ необхідно звертати увагу на різні форми взаємодії (очну – заочну, індивідуальну – парну – групову), види завдань (прямі, проблемні, пізнавальні, філософсько-рефлексивні, конструктивно-творчі). Цьому слугуватимуть такі прийоми медіанавчання: 1) інтернет-діалогу (здійснення комунікації через e-mail (електронну пошту), чат, форум, Skype);

2) інтернет-змагання (проведення олімпіад, конкурсів, тестування); 3) інтернет-пошуку (здійснення індивідуального та колективного пошуку літературознавчого, культурологічного, історичного, бібліографічного матеріалу, що безпосередньо стосується художнього твору, критичний аналіз інформації, її структурування й підготовка для презентації іншим читачам); 4) роботи з гіпертекстом (з інтерактивною мультимедійною таблицею тощо); 5) роботи з підлітковою періодикою (залучення учнів-підлітків до читання періодичних видань, участі в іграх, вікторинах на літературну тематику) [8, 209].

Розглянемо конкретний приклад інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання під час формування теоретико-літературної компетенції учнів 5–8-х класів. Під час вивчення в 7-му класі повісті Г. Тютюнника «Климко» пропонуємо учням закріпити *поняття про художню деталь*, взявши участь у грі «Найвдячніший читач» (автор ідеї гри – В. Уліщенко). Оголошуючи диференційоване домашнє завдання, словесник пропонує одному з учнів протягом кількох днів інкогніто виконувати роль Зульфата: відкрити на одному з поштових серверів електронну скриньку на ім'я героя (наприклад, zulfat@mail.ru). Однокласникам пропонується надіслати Зульфатові листа (e-mail адреса записується на дошці), у якому поділитися своїми враженнями та роздумами щодо прочитаної повісті, використовуючи промовисті художні деталі з тексту твору.

Через кілька днів «Зульфат» перевіряє електронну скриньку, читає листи та обирає той, який вважає найкращим. Учитель незалежно від учня (виконавця ролі) також читає кореспонденцію, визначає найвдаліші, на його думку, роботи. На обраний лист «Зульфат» готує розгорнуту відповідь і передає вчителю. На інші листи надходить коротка відповідь через електронну пошту.

На початку уроку вчитель просить повідомити, на чію електронну скриньку надійшли відповіді. Нарешті настає та мить, коли розкривається інтрига: озвучується ім'я виконавця ролі Зульфата, а також ім'я читача, якому літературний герой адресував листа.

Учень, отримавши послання героя, знайомить клас із його змістом. Оцінюванню підлягають: кращий лист, обраний виконавцем ролі Зульфата, лист самого героя та кращий лист, визначений вчителем, що містять найскраповіші художні деталі повісті. Очевидними є переваги такої нетрадиційної самостійної роботи для засвоєння поняття про художню деталь: психологічно комфортні умови; факультативний статус завдання (необов'язковість); індивідуалізація потреб учнів-читачів; самореалізація через відповідальність; активізація пізнавальної активності й інтересу, зокрема розвиток інтелектуальних навичок підлітків, адже, як зауважує В. Уліщенко, «... комп'ютер є привабливою іграшкою, яка, наче магніт, тягне до себе дітей і дорослих» [8, 211].

Отже, основними факторами розроблення словесником оптимальних моделей доцільного поєднання традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання в ході формування теоретико-літературної компетенції підлітків виступають: 1) усвідомлення суті компетентнісного навчання літератури; 2) глибокі знання закономірностей засвоєння теоретико-літературних відомостей учнями певного вікового етапу літературного розвитку; 3) засвоєння широкої палітри відомих засобів ІКТ та вміння їх доречно використовувати в навчально-виховному процесі на уроках літератури.

Перспективи подальших досліджень проблеми полягають у проектуванні конкретних моделей застосування ІКТ під час засвоєння учнями основної школи теоретико-літературознавчого матеріалу в шкільному курсі вивчення української літератури.

Olga MKHITARYAN, Tatyana GOLOVINA
Mykolaiv

FORMATION OF COMPETENCE THEORETICAL AND LITERARY ADULTS ICT

In the article the methodological aspects of theoretical and literary competence secondary school pupils by means of information and communication technologies. Specified categorical apparatus problems found patterns analytic-synthetic activity of students in the study of information theory literature and determined the leading ICT tools to improve the work. The main factors optimal interaction of traditional and ICT training during mastering adolescents theoretical and literary concepts.

Key words: theoretical and literary competence, means of information and communication technologies, adolescents, students, factors of effective teaching literature.

Список використаних джерел

1. Бандура О. М. Вивчення елементів теорії літератури у 4–7 класах / О. В. Бандура. – К. : Радянська школа, 1984. – 160 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Ісаєва О. Компетентнісно спрямована літературна освіта: стан, зміст, проблеми / О. Ісаєва // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2009. – № 7–8. – С. 3–16.
4. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання / М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр. – Львів : Сполом, 2011. – 327 с.
5. Назаренко Л. А. Формування предметної літературної компетентності старшокласників засобами інформаційно-комунікаційних технологій : ... дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Назаренко Людмила Анатоліївна. – Миколаїв, 2015. – 304 с.
6. Павленко В. В. Проблеми вивчення елементів теорії літератури на уроках української літератури / В. В. Павленко. – Кіровоград : Науково-методичний центр Кіровоградського обласного комплексу, 2012. – 64 с.
7. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах : навч. посіб. для студентів-філологів / А. Л. Ситченко. – К. : Ленвіт, 2011. – 291 с.
8. Уліщенко В. В. Методика інтерсуб'єктного навчання української літератури в загальноосвітній основній школі : ... дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Уліщенко Віолетта Валентинівна. – К., 2012. – 456 с.
9. Фасоля А. Літературна освіта : компетенції, компетентності, знання, уміння і навички / А. Фасоля // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 6–7. – С. 26–32.
10. Фурсова Л. Від літературної компетенції – до життєвої компетентності / Л. Фурсова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2005. – № 5. – С. 12–21.
11. Хуторской А. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 56–64.
12. Яценко Т. Формування компетентного читача на уроках літератури в основній школі / Т. Яценко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 5. – С. 8–10.

Ольга МХИТАРЯН, Татьяна ГОЛОВИНА
г. Николаев

ФОРМИРОВАНИЕ ТЕОРЕТИКО-ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПОДРОСТКОВ СРЕДСТВАМИ ИКТ

В статье обоснованы методические аспекты формирования теоретико-литературной компетенции учащихся основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий. Уточнен категориальный аппарат проблемы, выяснены закономерности познавательной деятельности учащихся при изучении сведений по теории литературы и установлены средства ИКТ для повышения эффективности этой работы. Определены основные факторы оптимального взаимодействия традиционных и информационно-коммуникационных технологий обучения в ходе усвоения учащимися теоретико-литературных понятий.

Ключевые слова: теоретико-литературная компетенция, средства информационно-коммуникационных технологий, учащиеся подросткового возраста, факторы эффективного обучения литературе.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016

УДК 378:373.2

Наталія СКИБУН

м. Київ

skibun_n@i.ua

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Науково-технічний прогрес досить потужно увійшов в усі сфери економічних та соціально-політичних відносин у нашій країні і впливає на їх розвиток. Соціально-економічні трансформації, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя країни, зумовлюють, серед іншого, необхідність підготовки конкурентоспроможних фахівців, які не тільки досконало знали б технологію своєї професії, а й уміло використовували мовні ресурси для міжособистісної взаємодії в конкретному професійному середовищі. Тому питання формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей набуває актуальності та важливості в рамках мовної підготовки студентів. У зв'язку з цим на перше місце виходять питання вироблення шляхів з модернізації змісту формування професійного мовлення майбутніх фахівців нефілологічного профілю та рекомендації з розроблення відповідних ефективних методик.

Ключові слова: мовленнєва компетентність, мовні ресурси, професійне мовлення, підготовка фахівців, методики викладання.

Модернізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі неможлива без удосконалення традиційних підходів, оновлення змісту освіти. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема мовної підготовки майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей. Як слушно зазначає Л. Мацько, особистість молодої людини «формується переважно на мові, на її лексико-понятійному арсеналі та її засобами й розкривається як освічена яскрава індивідуальність» [12, 2].

Вивчення законодавчих документів про освіту, аналіз науково-методичних джерел з обраної проблеми дозволяє стверджувати, що питання оптимального змісту мовної підготовки й технологій навчання, адекватних

змісту, завжди перебували в полі мовознавців (Т. Гриценко, А. Загнітко, Л. Мацько, С. Шевчук, І. Ющук та ін.), педагогів (О. Ковтун, Т. Кристопчук, О. Павленко, І. Соколова, С. Хоцькіна та ін.), лінгводидактів (І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, Г. Онкович, Л. Паламар, М. Пентиліук та ін.). Однак спеціального дослідження, присвяченого розгляду генези формування професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей як лінгводидактичної проблеми, немає, що й зумовлює актуальність нашої студії.

Мета статті – висвітлення еволюції проблеми формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців не-